

ONA TILINI O‘QITISHNING INTERFAOL METODLARI

Fayziyeva Maxfirat Jaloliddin qizi

Samarqand davlat chet tillari instituti

Sharq tillari fakulteti 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ona tili ta’limida interfaol metodlardan foydalanishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda interfaol metodlarning o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishdagi o‘rni, ularning didaktik imkoniyatlari hamda til bo‘limlarini o‘qitishda qo‘llanish samaradorligi o‘rganilgan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlar o‘quvchilarning bilish faolligini oshirib, nutqiy faoliyatini rivojlantiradi va ta’lim samaradorligini sezilarli darajada kuchaytiradi.

Kalit so‘zlar: interfaol metod, ona tili ta’limi, nutqiy kompetensiya, kommunikativ yondashuv, pedagogik texnologiya

KIRISH.

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘qitish jarayonini samarali tashkil etish masalasi pedagogikaning dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda ta’lim tizimi oldida nafaqat bilim berish, balki mustaqil fikrlovchi, muloqotga kirisha oladigan va nutqiy kompetensiyaga ega shaxsni shakllantirish vazifasi turibdi. Shu nuqtai nazardan interfaol metodlar ta’lim jarayonini yangicha tashkil etishning muhim vositasi sifatida qaraladi.

Interfaol metodlar o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasidagi o‘zaro muloqot va hamkorlikka asoslanib, bilimni faol egallash jarayonini tashkil etadi. Ular ta’lim jarayonini passiv qabul qilishdan faol o‘zlashtirishga o‘tkazadi hamda o‘quvchini ta’lim jarayonining markaziga olib chiqadi [1].

ADABIYOTLAR TAHLILI.

Ta’lim jarayonida interfaol va faol o‘qitish metodlaridan foydalanish muammosi jahon pedagogikasida keng va chuqur o‘rganilgan. Xususan, L.S.

Vygotskiy ijtimoiy-madaniy nazariyasida bilim egallash jarayonining ijtimoiy interaksiya va hamkorlik orqali samarali amalga oshishini asoslab bergan [5]. J. Dewey tomonidan ilgari surilgan “tajriba orqali o‘qitish” konsepsiyasi ta’limning faol va amaliy yo‘naltirilgan xarakterini belgilaydi [6], J. Piaget esa kognitivizm nazariyasida o‘quvchining bilish jarayonidagi konstruktiv faolligini intellektual rivojlanishning asosiy omili sifatida talqin qiladi [7]. Zamonaviy g‘arb pedagogikasida (R. Slavin, D. Johnson, R. Johnson, M. Prince) interfaol va kooperativ o‘qitish metodlarining o‘quvchilarning akademik natijalari va motivatsiyasiga ijobiy ta’siri empirik tadqiqotlar orqali isbotlangan [8]. Rus pedagogik maktabida esa interfaol yondashuvlar A.A. Verbitskiy, I.Ya. Lerner va M.N. Skatkin tomonidan kontekstli va muammoli ta’lim konsepsiyalari doirasida tizimlashtirilgan.

O‘zbek pedagogikasida ona tili o‘qitish metodikasining shakllanishi A. G‘ulomov, M. Qodirov, M. Ernazarova kabi olimlarning ilmiy ishlari bilan bog‘liq bo‘lib, ularning tadqiqotlarida nutqiy faoliyatni rivojlantirish asosiy maqsad sifatida belgilangan [1]. K. Qosimova, S. Matchonov, X. G‘ulomova, Sh. Yo‘ldosheva, Sh. Sariyev kabi olimlar esa boshlang‘ich va o‘rta ta’lim bosqichlarida nutq o‘stirish, tafakkurni rivojlantirish hamda mustaqil fikrlash mexanizmlarini shakllantirish masalalarini chuqur tahlil qilgan [2]. Ta’lim jarayoniga interfaol metodlarni joriy etish muammolari R. Ishmuhamedov, N. Azizxo‘jayeva, S. G‘aniyev ishlarida keng yoritilib, ularda interfaol metodlar o‘quvchilarning faolligini oshirish, hamkorlik ko‘nikmalarini shakllantirish va ta’lim samaradorligini ta’minlovchi muhim pedagogik vosita sifatida asoslangan [3].

TAHLIL VA NATIJALAR.

Interfaol metodlarning pedagogik mohiyatini yanada chuqurroq ochish uchun ularning asosiy tamoyillarini ko‘rib chiqish zarur. Ular quyidagilardan iborat:

1. Faollik tamoyili – o‘quvchi ta’lim jarayonida faol ishtirok etadi.

ilmiy –amaliy anjuman

2. Hamkorlik tamoyili – bilimlar jamoa bo‘lib egallanadi.
3. Dialogiklik tamoyili – o‘qitish jarayoni muloqot asosida tashkil etiladi.
4. Muammolilik tamoyili – bilimlar muammoli vaziyatlar orqali egallanadi.
5. Refleksiya tamoyili – o‘quvchi o‘z faoliyatini tahlil qiladi[3].

Pedagogik adabiyotlarda interfaol metodlar turli mezonlarga ko‘ra tasniflanadi. Eng ko‘p uchraydigan tasniflardan biri ularning tashkil etilish shakliga asoslanadi:

1. Hamkorlikka asoslangan metodlar: “Aqliy hujum”, “Kichik guruhlarda ishlash”, “Debat”, “Munozara”. Bu metodlar o‘quvchilarda ijtimoiy faollikni, fikr almashish madaniyatini va jamoaviy qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

2. Muammoli vaziyatga asoslangan metodlar: “Muammoli ta’lim”, “Keys-stadi”, “Tahliliy savollar”. Bu metodlar o‘quvchilarning tahliliy tafakkurini rivojlantirib, ularni muammoni mustaqil hal qilishga o‘rgatadi.

3. Grafik va vizual metodlar: “Klaster”, “Insert”, “BBB (Bilaman – Bilmochiman – Bildim)”. Bu metodlar axborotni tizimlashtirish, umumlashtirish va vizual tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi.

4. Refleksiv metodlar: “Sinkveyn”, “Blits-so‘rov”, “O‘z-o‘zini baholash”. Bu metodlar o‘quvchilarning o‘z faoliyatini tahlil qilish, xulosa chiqarish va baholash ko‘nikmalarini shakllantiradi [3].

1-jadval. Ona tili darslarida interfaol metodlar

Metod	Qo‘llanish sohasi	Didaktik vazifasi
Aqliy hujum	Leksikologiya	So‘z boyligini oshirish
Klaster	Matn tahlili	Tizimli fikrlash
BBB	Yangi mavzu	Bilimni aniqlash

ilmiy –amaliy anjuman

Debat	Sintaksis	Fikrni asoslash
Insert	O‘qish	Tahliliy o‘qish
Sinkveyn	Umumlashtirish	Ijodiy fikrlash

Mazkur jadvalda ona tili ta’limida keng qo‘llaniladigan asosiy interfaol metodlar, ularning qo‘llanish sohasi hamda didaktik vazifalari tizimli tarzda aks ettirilgan. Ushbu metodlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, har bir interfaol metod ma’lum bir til bo‘limi yoki didaktik vazifani samarali hal etishga yo‘naltirilgan bo‘lib, ular o‘quvchilarning nutqiy va tafakkuriy rivojlanishiga kompleks ta’sir ko‘rsatadi.

Xususan, **“Aqliy hujum”** metodi leksikologiya darslarida samarali qo‘llanilib, o‘quvchilarning so‘z boyligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu metod orqali o‘quvchilar qisqa vaqt ichida ko‘plab g‘oyalarni ilgari suradi, sinonimik qatlamni kengaytiradi hamda til birliklaridan erkin foydalanish ko‘nikmasini shakllantiradi. Bu jarayonda o‘quvchilarning nutqiy faolligi oshadi va ularning ijodiy fikrlash salohiyati rivojlanadi.

“Klaster” metodi esa matn tahlili jarayonida o‘quvchilarning bilimlarini tizimlashtirish va mantiqiy bog‘lash imkonini beradi. Ushbu metod orqali markaziy tushuncha atrofida bog‘langan g‘oyalar shakllantirilib, o‘quvchilar matn mazmunini chuqurroq anglaydi hamda ularni strukturalashtirish ko‘nikmasiga ega bo‘ladi. Natijada tizimli fikrlash va analitik yondashuv rivojlanadi.

“BBB” (Bilaman – Bilmoqchiman – Bildim) metodi yangi mavzuni o‘zlashtirishda o‘quvchilarning mavjud bilimlarini aniqlash va ularni faollashtirishga xizmat qiladi. Ushbu metod orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini tahlil qiladi, yangi ma’lumotlarga nisbatan qiziqish uyg‘otadi va o‘rganilgan bilimlarni mustahkamlaydi. Bu esa ta’lim jarayonini refleksiv va ongli tarzda tashkil etishga yordam beradi.

“**Debat**” metodi o‘quvchilarning fikrni asoslash, mantiqiy dalillar keltirish va nutqni strukturaviy jihatdan to‘g‘ri tashkil etish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu metod orqali o‘quvchilar muayyan mavzu yuzasidan o‘z pozitsiyasini himoya qiladi, qarama-qarshi fikrlarni tahlil qiladi va muloqot madaniyatini egallaydi. Bu esa kommunikativ kompetensiyaning muhim komponenti hisoblanadi.

“**Insert**” metodi o‘qish jarayonida qo‘llanilib, o‘quvchilarning matnini tahliliy o‘qish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu metod orqali o‘quvchilar matndagi yangi, tushunarsiz yoki qiziqarli ma’lumotlarni ajratib ko‘rsatadi, ularni o‘z bilimlari bilan taqqoslaydi va xulosalar chiqaradi. Natijada tanqidiy fikrlash va anglab o‘qish qobiliyati shakllanadi.

“**Sinkveyn**” metodi esa umumlashtirish bosqichida qo‘llanilib, o‘quvchilarning fikrni qisqa, aniq va mazmunli ifodalash ko‘nikmasini rivojlantiradi. Ushbu metod orqali o‘quvchilar o‘rganilgan mavzuni sintez qiladi, asosiy tushunchalarni ajratadi va ularni ijodiy shaklda ifodalaydi. Bu esa stilistik sezgirlik va nutqiy ixchamlikni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

XULOSA.

Interfaol metodlar o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiradi, ularning mustaqil va tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi hamda o‘quv jarayoniga qiziqishini oshiradi. Xususan, “Aqliy hujum”, “Klaster”, “BBB”, “Debat”, “Insert” va “Sinkveyn” kabi metodlar orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifodalash, ularni asoslash, tahlil qilish va umumlashtirish ko‘nikmalarini egallaydi. Bu esa ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish bilan birga, o‘quvchilarning kommunikativ va tafakkuriy rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Shuningdek, interfaol metodlar ta’lim jarayonida hamkorlik muhitini yaratib, o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini oshiradi, jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi va o‘zaro fikr almashish jarayonini

jadallashtiradi. Ushbu metodlar orqali tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning bilimlarni chuqur va mustahkam o‘zlashtirishiga xizmat qiladi hamda nazariya va amaliyot o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G‘ulomov A., Qodirov M. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012.
2. Qosimova K. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2009.
3. Ishmuhamedov R.A. Innovatsion pedagogik texnologiyalar va ta’limda interfaol metodlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2014.
4. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2013.
5. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.
6. Dewey J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 1938.
7. Piaget J. The Psychology of Intelligence. – London: Routledge, 2001.
8. Slavin R.E. Educational Psychology: Theory and Practice. – Boston: Pearson, 2018.
9. Bruner J. The Process of Education. – Cambridge: Harvard University Press, 1960.